

The Logic of the Process of Immanent Desire in Gilles Deleuze's Philosophy of Literature: A Study of Consequences

Mojtaba Sheida¹
ShamsolMolouk Mostafavi^{2*}
Shahla Eslami³

Abstract

The French poststructuralist philosopher Gilles Deleuze, who based his philosophy on an ontology of Immanent desire, also wrote separate books and monographs on arts, and especially on literature. These two orientations, which have developed simultaneously throughout his philosophical life, raise the question of the relation between the new understanding of desire and the function and purpose of literature in Deleuze's philosophy. Criticising the Oedipal process of the unconscious in the tradition of Freudian-Lacanian psychoanalysis, Deleuze does not see the construction of desire as merely a process of filling a Lacanian gap. In his view, desire is the creator of something new, positive, and narrative. In Deleuze's opinion, literature presupposes fidelity to Events and Puissance, which create a new relation with the state of affairs. By conceptualising the Line of Flight, Deleuze considers the schizophrenic vocation and function of Literary Machines to be the creation of Pure Affects and Singularities, the visualisation of invisible forces in any situation, and taking life to a state of Impersonal Puissance. This article discusses how Deleuze's new understanding of desire as Desiring-Machines can be central to his philosophy of literature, and what the positive consequences would be; in other words, it argues how Desire, as a condition for the possibility of literature, can open a new Transcendental foundation.

Keywords: Desire, Deleuzian Event, Line of Flight, Literary-Machine, and Schizoanalysis

1. Ph. D. Student in Philosophy of Arts, Islamic Azad University Science and Research Branch, Tehran, Iran. (Mojataba.sheida@gmail.com)

*2. Associate Professor of Philosophy, Islamic Azad University North Tehran Branch, Tehran, Iran. (**Corresponding Author: Sh_mostafavi@iau-tnb.ac.ir**)

3. Assistant Professor of Philosophy, Islamic Azad University Science and Research Branch, Tehran, Iran. (Shahla.eslami78@gmail.com)

Extended Abstract

1. Introduction

The relation between literature and philosophy has always triggered discussion and controversy. Literature has been employed to explain philosophical concepts or philosophical concepts have been employed to analyse and understand works of literature. The French poststructuralist philosopher Gilles Deleuze views the creation of philosophical concepts in light of a synthesis between philosophy and literature. Of note here is that in no case did he mean thinking philosophically about non-philosophical matters; in fact, he aims to marry philosophy and literature in order to expand the philosophical domain and help it to move beyond itself and discuss issues that run into other disciplines. This is a moment which can be regarded as 'the occurrence of literature for Deleuze.'

2. Theoretical Framework

The main concern of this article is to analyse the relationship between desire and literature. As a metaphysician, Deleuze aims to conceptualise new transcendental foundations for understanding and re-defining the world. As a result, he views desire, or even the unconscious, as an ontological issue and regards the interaction between philosophy and literature as transcendental experimentation for a new foundation.

3. Methodology

The methodology of the present article is in line with the ontological understanding of Deleuzian desire in relation to literature, which can be identified as a Deleuzian philosophy of literature. In other words, this qualitative study aims to analyse the relationship among immanent desire, event, and literary substance in Deleuz's philosophy to claim that his understanding of the development of desire as an immanent matter can pave the way for understanding his philosophy of literature.

4. Discussion and Analysis

Deleuze views desire as an impersonal matter, a twist in the social reality that presents itself as a productive process. The article begins by explaining the immanent process of desire employing Deleuze's example of the Baroque House. The authors claim that by analysing Deleuze's works on literature, one can point out three distinct characteristics of literature: literature as schizophrenic delirium, literature of creating effects and unique individuation, and literature as a medium of creating Lines of Flight. After extensive explanation, the relationship between literature and immanence becomes

clear – a relationship which can be called, in Deleuzian terms, a Literary Machine. It must be added that the Literary Machine is in no case a referencing, interpreting, or reviewing system; to put it differently, it is not a machine of ‘representation.’ Just like any other machine in Deleuzian philosophy, the Literary Machine is a machine of ‘experience’ that must ‘work’ in order to create a ‘synthesis’ that creates an ‘event.’

5. Conclusion

Through analysing different types of transcendence and criticising the ‘representation theory’ in philosophy and literature, Deleuze interlinks immanence of desire with the definition of desire in psychoanalysis. The function of representation is to reduce and contain ‘the new matter’ in the context of familiar preexistent emotions or concepts. By his formula, ‘this is Oedipus,’ Deleuze seems to identify the function of literature as molding the preexistent systematic experiences in terms of the process of individuation. By eliminating common speculations about the function and essence of literature, he tries to show ‘what these Literary Machines can do to us and our lives.’ He believes the function of philosophy to be the creation of new ‘concepts’ and the function of literature to be extracting ‘unique interpretations’ and – eventually – taking the reader/author to the Schizo State, thereby giving an unprecedented ‘ability’ to philosophy. As a result, literature creates a foundation or a level of transcendence and passes it on to philosophy. The consequence of such a condition is following the Lines of Flight, which means nothing but unrelenting loyalty to desire and the unprecedented power that consumes us. The synthesis of Literary Machine and philosophy confuses all static preexistent identities known to us and marks the beginning of the freedom of criticised subjects.

Select Bibliography

- Colebrook, C. 2002. *Gilles Deleuze*. New York: Routledge.
- Deleuze, G. 1993. *The Fold: Leibniz and the Baroque*. Tom Conley (trans.). London: Athlone.
- Deleuze, G. 1997. *Essays: Critical and Clinical*. Daniel Smith and Micheal Greco (trans.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Deleuze, G. 2000. *Proust and Signs*. Richard Howard (trans.). London: Athlone.
- Deleuze, G and F, Guattari. 1983. *Anti Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*. Robert Hurley, Mark Seem, and Helen R. Lane (trans.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Deleuze, G and F, Guattari. 1986. *Kafka: Toward a Minor Literature*. Dana Polan (trans.). Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Deleuze, G and F, Guattari. 1987. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Brian Massumi (trans.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Deleuze, G and F, Guattari. 1994. *What Is Philosophy?* Hugh Tomlinson and Graham Burchill (trans.). London: Verso.
- Deleuze, G and C, Parnet. 2007. *Dialogues II*. Hugh Tomlinson, Barbara Habberjam (trans.). New York: Columbia University Press.
- Deleuze, G. 1990. *Expressionism in Philosophy: Spinoza*. New York: Zone Books.

How to cite:

Sheida, Mojtaba., Mostafavi, ShamsolMolouk and Eslami, Shahla. 2023. "The Logic of the Process of Immanent Desire in Gilles Deleuze's Philosophy of Literature: A Study of Consequences", *Naqd va Nazaryeh Adabi*, 14(2): 189-211. DOI:10.22124/naqd.2023.24389.2452

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Naqd va Nazaryeh Adabi (Literary Theory and Criticism)*.

This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

پیامدهای منطق تکوین میل درون‌ماندگار در فلسفه ادبیات ژیل دلوز

شهلا اسلامی^۳

شمس‌الملوک مصطفوی^{۲*}

مجتبی شیدا^۱

چکیده

ژیل دلوز فیلسوف پسااخترگرای فرانسوی که فلسفه‌ای بر مبنای هستی‌شناسی میل درون‌ماندگار پایه‌ریزی کرده، کتاب‌ها و تئنگاری‌های جداگانه‌ای نیز درباره هنر و ادبیات به نگارش درآورده است. این دو روند که در طی حیات فکری او به‌طور هم‌زمان به پیش رفته‌اند، مسئله نسبت میان درک تازه دلوز از میل و رخدادهای ادبیات را مطرح می‌سازد. دلوز با نقد فرایند ادیپی شدن ناخودآگاه در سنت روانکاوی فرویدی- لکانی، بر ساخته شدن میل را صرفاً روندی به‌منظور پرکردن فقدان لکانی نمی‌داند بلکه میل در نظر او، بر سازنده امر نو، ایجابی و روایت‌گر است. از سوی دیگر برای دلوز کار ادبیات وفاداری به رخدادهای توانی است که ایجادکننده یک نسبت تازه با وضعیت امور است. دلوز با خلق مفهوم خط‌گریز و ماشین ادبی رسالت شیزوفرنیک و کارکرد ادبیات را آفرینش تأثیرها و تک‌بودگی‌های ناب و مرئی کردن نیروهای نامرئی در هر وضعیت و به بیان خلاصه‌تر، بردن زندگی به وضعیت توان غیرشخصی می‌داند. این پژوهش به این مسئله می‌پردازد که درک تازه دلوز از میل به‌مثابه امری درون‌ماندگار چگونه می‌تواند در مرکز فلسفه ادبیات او جای گیرد و این امر چه پیامدهای رهایی‌بخشی در پی خواهد داشت؛ یعنی چگونه میل درون‌ماندگار به‌مثابه شرط امکان ادبیات می‌تواند زمینه استعلایی تازه‌ای برای اندیشیدن از مجرای فلسفه و ادبیات بگشاید.

واژگان کلیدی: میل، رخداد دلوزی، خط‌گریز، ماشین ادبی، شیزوکاوی.

mojtaba.sheida@gmail.com	۱. دانشجوی دکتری فلسفه هنر، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
* sh_mostafavi@iau-tnb.ac.ir	۲. دانشیار دانشکده علوم انسانی، گروه فلسفه واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
shahla.eslami78@gmail.com	۳. استادیار دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، گروه فلسفه واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۱- مقدمه

رابطه ادبیات و فلسفه در طول تاریخ هیچ‌گاه ساده نبوده، بلکه همواره محل نزاع و بحرانی بوده است. گاهی ادبیات صرفاً برای بیان مصداقی انضمامی در جهت ملموس کردن مفاهیم فلسفی به‌کار گرفته شده و در بسیاری از اوقات نیز با برتری دادن فلسفه به ادبیات از مفاهیم فلسفی به‌عنوان معیاری برای فهم و داوری آثار ادبی استفاده شده است. امری که دلوز در نوشته‌ای به نام «خلاص شدن از داوری»^۱ به‌تندی آن را نقد می‌کند (Deleuze, 1997: 126-128). اما نکته بااهمیت درباره نسبت فلسفه و ادبیات نزد دلوز این است که در اینجا باید از نوعی «مواجهه» سخن گفت. دلوز در مصاحبه‌ای با کلر پارنه^(۱) و همچنین در کتاب *فلسفه چیست؟*^۲، یکی از شرایط ضروری آفرینش فلسفی را مواجهه فلسفه با نافلسفه^۳ می‌داند. مواجهه به‌این‌معنا، تأمل و تفکر فلسفی درباره امور غیرفلسفی نیست. به‌بیان‌دیگر در این شکل از مواجهه، نافلسفه اثره تفکر فلسفی قرار نمی‌گیرد:

طرح‌صفحه^۴ فلسفه، پیشافلسفی است تا آنجایی که آن را به‌خودی‌خود و مستقل از مفاهیمی که آن را اشغال خواهند کرد، در نظر می‌گیریم. اما نافلسفه آنجایی قرار دارد که این طرح‌فلسفه با خائوس مواجه می‌شود. فلسفه به نافلسفه‌ای نیاز دارد که فلسفه را می‌فهمد، نیاز به فهمی نافلسفی دارد، آن‌چنان که هنر به ناهنر و علم به ناعلم نیازمند است (Deleuze & Guattari, 1994: 218).

پس می‌توان گفت که تمامی کتاب‌هایی که ژیل دلوز درباره هنر و ادبیات نوشته است همچون *پروست و نشانه‌ها*^۵، *کافکا: به سوی ادبیات اقلیت*^۶، *فرانسیس بیکن: منطق احساس*^۷، *ز/آخر مازوخ: سردی و شقاوت*^۸، کتاب‌هایی راجع به هنر و ادبیات نیستند، بلکه تکنگاری‌هایی راجع به فلسفه‌اند که دلوز در آنها فلسفه را در مواجهه با هنر و ادبیات قرار داده است تا فلسفه بتواند حدود خودش را گسترش دهد و از خودش عبور کند.

-
1. To Have Done with Judgment
 2. What is philosophy?
 3. Nonphilosophy
 4. Plane
 5. Proust and Signs
 6. Kafka Toward a Minor Literature
 7. Francis Bacon The Logic of Sensation
 8. Leopold von Sacher-Masoch, Coldness and Cruelty

مسئله مرکزی این مقاله بررسی چابستی رابطه میل و ادبیات از نظر ژیل دلوز یا به‌طور دقیق‌تر و با یک طنین کانتی، «شرط امکان امر ادبی به‌مثابه قسمی میل‌ورزی» در نظر این فیلسوف است. در واقع تلاش می‌کنیم به کمک مفهوم دلوزی ریزوم^۱ و به روشی ریزوماتیک^(۲)، یک نقب یا حفره در میان این مسئله باز کنیم (Deleuze & Guattari, 1986: 3).

۱-۱- پیشینه پژوهش

درباره پیشینه این پژوهش گفتنی است که از میان مقالات دانشگاهی موجود مقالاتی مانند «دلوز: ماشین میل و ترکیب‌های آن» نوشته صدرالحافظی و ریخته‌گران (۱۳۹۷) و «میل و جامعه: درباره دو نوع اقتصاد میل در لکان و دلوز» نوشته سجاد ممبینی (۱۴۰۰) به بررسی مفهوم میل در اندیشه دلوز و مقایسه آن با سایر اندیشمندان پرداخته‌اند و همچنین هستند مقالاتی مانند «گریز از ساختار ادیبی در هملت» نوشته آریتا آریبن (۱۳۹۴)، «بازخوانی دلوزی داستان «مدونای آینده» در پرتو منطق احساس و ادبیات اقلیتی» نوشته گودرزی و اسدی (۱۳۹۹)، عمدتاً به کاربرست مفاهیم دلوزی بر آثار ادبی خاصی توجه داشته‌اند. به زبان ساده‌تر این مقالات مفاهیم فلسفه دلوزی را معیاری برای نقادی ادبی یک یا چند اثر ادبی قرار داده‌اند؛ یا اینکه در یک اثر ادبی خاص برخی مفاهیم فلسفه دلوزی را ردیابی کرده‌اند. اما جهت این پژوهش و آغازگاه آن نه نقادی یک متن ادبی خاص به شیوه مرسوم «نقد ادبی» بلکه رویکردی بر مبنای درک هستی‌شناسانه از مفهوم میل دلوزی و تأثیر آن بر ادبیات خواهد بود که می‌توان آن را تلاشی به‌منظور پی‌گیری نظریه ادبی یا «فلسفه ادبیات» نزد دلوز نامید.

به بیان روشن‌تر تمایز این پژوهش نسبت به کارهای پیشین، واکاوی ارتباط میان سه مفهوم «میل درون‌ماندگار»، «رخداد» و «امر ادبی» در فلسفه دلوز و طرح این مدعاست که نحوه تکوین میل به‌مثابه روندی درون‌ماندگار نزد این فیلسوف می‌تواند راهی برای فهم صورت‌بندی نظری فلسفه ادبیات وی باز کند. این مسئله به کلی با رویکردهای متعارف در نقد ادبی و اعمال تکنیک‌های خاص آن بر آثار ادبی به‌منظور ارزیابی و ارزشگذاری این آثار، متفاوت است.

۱-۲- پرسش‌های پژوهش

دلوز می‌خواهد نشان دهد اندیشه می‌باید اشکال «متفاوتی» به خود بگیرد و هنر، فلسفه و علم قدرت‌های متمایزی هستند و پیش کشیدن تصویری یکپارچه از جهان بی‌هوده است.

درواقع به عقیده دلوز ما ادبیات را تنها برای آوردن شاهدمثال از مفاهیم فلسفی نمی‌آموزیم، بلکه کنش متقابل میان فلسفه و هنر و به‌طورخاص ادبیات باید بیشتر تفاوت و واگرایی بیافریند تا توافق و رسیدن به فهم مشترک یا تثبیت و بازگشت به عقل سلیم جامعه انسانی. پس بدین ترتیب پرسش‌های ما در این مواجهه از این‌قرار خواهند شد: وجود مستقل ادبیات چه چیزهایی می‌تواند به فلسفه بیاموزد؟ فلسفه در برخورد با ادبیات چه مفاهیم تازه‌ای را می‌تواند صورت‌بندی و ابداع کند که خودش به تنهایی، قادر به درک و بیان آنها نبوده است؟ ادبیات چگونه می‌تواند «میل» ما به نیروهای زندگی و حیات را آزاد کند؟ یعنی نیروهایی آری‌گو که به تغییر جهان می‌انجامند و نه صرفاً تفسیر آن. به بیان دیگر چگونه این نیروها به‌جای تفسیر اشیا و پدیده‌ها و متن‌ها، آنها را به اجتماع و سیاست متصل خواهند کرد؟ یا به زبان دلوزی «اتصال و چفت‌کردن»^۱ ماشین‌های ادبیات با ماشین اجتماع و ماشین سیاست چطور امکان‌پذیر خواهد بود؟ منطق میل تازه‌ای که دلوز مطرح می‌کند چطور از تفسیرهای قالبی روان‌کاونه متون ادبی «می‌گریزد»؟ در جهان پس از مرگ خداوند و هر معنای غایی دیگری، ادبیات چطور می‌تواند به «حیات» خود ادامه دهد، معنای تازه خلق کند و در عین حال تبدیل به بازنمایی همان سوگواری، نوستالژی و گسست پیشین از معناهای توپر و از دست رفته جهان نشود؟ و درنهایت این رویکرد چه پیامدهای رهایی-بخشی در پی خواهد داشت؟

۲- مبانی نظری پژوهش: ویرانی زبان و استعلا^(۳) توسط دلوز

دلوز که فیلسوفی سراپا نیچه‌ای است، اندیشیدن را از جریان دائمی و بی‌وقفه «شدن»^۲ شروع می‌کند. شدن یا همان سیورورت و آشوب گیتی که همه‌چیز از آن نشئت می‌گیرد، جریان حیات همچون خائوس که بر همه اشکال متعالی^۳ بر ساخته ما از جمله «زبان» مقدم است (دلوز، ۱۳۹۲: ۶۴۱-۶۴۲). نکته مهم برای بحث ما توجه به زبان به‌مثابه زمینه مشترک بین کار فلسفه و ادبیات از یک سو و نسبت زبان با خائوس از سویی دیگر است. در نظر دلوز کار فلسفه چیزی نیست جز خلق مفهوم‌ها^۴، و کار هنر و به‌طورخاص ادبیات، آفرینش و ایجاد تأثیرهای

1. Articulation
2. Becoming
3. Transcendent
4. Concepts

ناب^۱ و آزاد ساختن تک‌بودگی‌ها^۲ است. گویی هنر و فلسفه صفحاتی پدید می‌آورند که آشوب حیات را از خود گذر می‌دهند؛ صفحات ترکیب‌بندی‌ای که آشوب را در درون تأثیرها و مفهوم‌ها سامان‌دهی می‌کنند و شیوه‌های تازه‌ای از تفکر و تجربه جهان را سبب می‌شوند، بدون اینکه اصل «شدن جهان» یا همان «جریان آشوبناک هستی» را از کار بیندازند یا آن را انکار کنند (Deleuze & Guattari, 1994: 163-165). ادبیات و فلسفه کارکرد عرفی زبان را تغییر می‌دهند. زبان در حالت عرفی خود بازنمایانه^۳ است، بدین معنا که گویی حقایقی پیشینی اتفاق نظر همگان وجود دارند و زبان صرفاً با ارجاع به آنها می‌تواند معنا و کارکردی داشته باشد. اما در نظر دلوز از آنجاکه زبان با آشوب جهان مرتبط است می‌تواند آفرینش‌گر باشد و صرفاً بازتاب حقایق مفروض در جهان نباشد، پس ادبیات نیز نوعی لکننت انداختن در زبان مستقر و بازنمایانه خواهد بود. آثار ادبی بزرگ گویی به زبانی بیگانه در زبان مستقر نوشته می‌شوند و همچون ایجاد لکننت در زبان خودی عمل می‌کنند (دلوز، ۱۳۹۶: ۲۳۷-۲۴۶). کار ادبیات تفاوت‌یابی^۴ در خود زبان است^(۴)، یعنی اگرچه زبان در اساس شیوه‌ای برای کنترل و مهار آشوب و تفاوت است، می‌توان از آن برای افزایش دادن تفاوت‌ها و ایجاد واگرایی بیشتر یعنی گشودگی به سمت همان خائوسی استفاده کرد که نسبت به زبان عرفی پیشینی بوده و هست. زبان برای دلوز، بالفعل^۵ کردن تفاوت‌های عمیق‌تر است و حتی واژه‌های زبان کنونی در شکل و کارکرد روزمره در واقع چیزی جز سامان‌دادن‌ها یا ترکیب‌بندی‌های موقتی به آشوب محض نیستند. به بیان دیگر، ساختارهای زبانی نظام‌های بالفعل تفاوت محض هستند که پیشاپیش به‌طریقی ما را در یک دامنه معنایی خاص جهت‌دهی می‌کنند (Colebrook, 2002: 110-112).

در طی این بحث با تبیین مفهوم کلیدی «میل» در فلسفه دلوز کار را آغاز می‌کنیم و پس از شرح مختصری در نسبت میان زبان و استعلا در نزد این فیلسوف، از فرایند تکوین ناخودآگاه و نسبت آن با ماشین ادبی صحبت خواهیم کرد، چراکه دلوز به‌عنوان یک فیلسوف متافیزیسی، هستی‌شناسی‌ای بر پایه مفهوم ماشین بنا می‌کند. همچنین برای درک بهتر مفهوم ماشین ادبی، به مفاهیم دیگری همچون رخداد، تأثیرها و تک‌بودگی‌ها،

-
1. Pure Affects
 2. Singularities
 3. Representative
 4. Differentiation
 5. Actual

امر نهفته و امر بالفعل، خط‌گریز، مفهوم هم‌برآیندی و همچنین فهم «وضعیت درماندگی» خواهیم پرداخت. اکنون و در گام نخست باید دید تک‌بودگی‌ها و تأثیرهای ادبی چیستند و چگونه با «فرایند تکوین درون‌ماندگار میل» در فلسفه دلوز ارتباط دارند.

۳- خانه باروک یا روند منطق تکوین میل دلوزی

در نگاه دلوز میل اساساً یک امر پیشافرادی و غیرشخصی است، یک‌جور پیچش یا خمش در واقعیت اجتماعی که خود را به‌مثابه فرآیندی زایا و تولیدگر بروز می‌دهد. برای درک بهتر این عبارت با اشاراتی به کتاب‌های *آنتی‌ادیپ* و *بیان‌گری در فلسفه: اسپینوزا*، مراحل تکوین میل یا ناخودآگاه دلوزی را بررسی خواهیم کرد. این بررسی از سه جهت برای این پژوهش اهمیت و ضرورت دارد:

۱- ویژگی «درون‌ماندگاری میل» و نحوه ایجاد «ماشین‌های میل‌گر» را تبیین می‌کند.

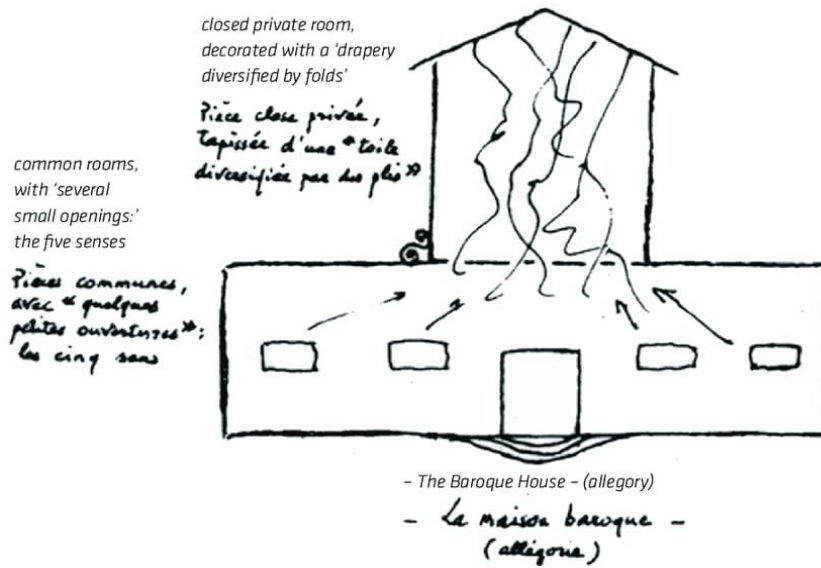
۲- تمهیدی هستی‌شناختی برای فهم «رخداد» از منظر دلوزی خواهد بود.

۳- درنهایت با توجه به دو امر بالا درک مفهوم «ماشین ادبی» و لحظه «رخداد ادبیات» نزد دلوز را روشن‌تر خواهد کرد.

برای درک شماتیک فرایند درون‌ماندگار تکوین میل، از تمثیل خانه باروک در کتاب *تاخوردگی، لایبنتیس و باروک* بهره خواهیم برد^(۵). این خانه‌ای است که از دو طبقه تشکیل شده است:

خانه‌ای به سبک باروک که طبقه یا سطح اول آن، شامل بی‌نهایت «پاره-بژه»^(۶)‌هایی است که یک سطح آشوبناک را می‌سازند، بر یکدیگر تأثیرات متقابل می‌گذارند و تسلسلی از فعل و انفعالات را به وجود می‌آورند. درعین حال، این وضعیت چنان است که هر ذره‌ای درست متناسب با عملی که دریافت می‌کند، عکس‌العمل نشان می‌دهد. همه‌چیز گویی از نوعی قانون علیت یا به بیان دیگر از قانون عادت^۱ تبعیت می‌کند. در این سطح هنوز هیچ کل یکپارچه اندام‌واری وجود ندارد و رابطه بین این پاره-بژه‌ها، اتصال‌های تصادفی بوده، نیرویی که به یکدیگر وارد می‌آورند حاصل همین برخوردهای اتفاقی است (Deleuze, 1993: 4-6).

1. Habitude

شکل شماره (۱) خانه باروک

برای مثال، می‌توان گفت که نوزاد انسان یک بدن آشوبناک بسیار حساس است که هنوز مادر را به‌عنوان یک ابژه تمام‌وکمال به جا نیاورده و خودش را نیز هنوز به معنای بدنی ارگانیک و متمایز از بدن مادر درک نمی‌کند. بدین ترتیب در اولین اتصالات، پاره-بدن گوش به صدا متصل می‌شود و پاره-بدن چشم به نور و غیره. این اتصالات یا برخوردهای تصادفی را می‌توان «پیشامد»^۱ دانست. پیشامد نوعی حرکت است اما حرکتی است که همواره در درون یک وضعیت مشخص از امور ادامه می‌یابد. در طبقه اول، «وضعیت امور»^۲ - یعنی نسبتی که اشیا با هم برقرار کرده‌اند - یک وضعیت متعارف است، و هر پیشامدی که در این سطح اتفاق می‌افتد در واقع چیزی جز حرکت در یک وضعیت از پیش موجود نیست. حرکت‌ها اتفاق می‌افتند بدون اینکه نسبت تازه‌ای بین اشیا و پدیده‌ها ایجاد کرده باشند. پس یک ویژگی تعیین‌کننده این پاره-ابژه‌ها توان اثرگذاری بر یکدیگر و همین‌طور توان به عمل واداشتن یکدیگر است. یعنی در اثر برخورد پاره-ابژه‌ها با یکدیگر نوعی دگرگونی حال^۳ - به معنای رفتن از یک حال به حال

1. chance

2. State of Affairs

3. Affection

دیگر- در آنها اتفاق می‌افتد، که این دگرگونی با مفهوم توان^۱ پیوند دارد. این توان است که در نتیجه برخوردهای تصادفی افزایش و کاهش پیدا می‌کند، برانگیخته می‌شود و در نهایت منجر به عمل^۲ می‌شود (Deleuze, 1990: 217-129). این ارتباط مهمی است که میان «عمل» و «حال» در این فرایند وجود دارد.

برای درک بهتر مفاهیم بالا به‌طورمثال یک فرد انسانی یا یک شهروند عادی را در نظر بگیرید که با همه تحریک‌هایی که می‌پذیرد و پاسخ‌هایی که به آنها می‌دهد در یک جامعه متعارف انسانی زندگی می‌کند. این فرد تمامی نیازهایش را از آن جامعه و نهادهای مستقر در آن تأمین کرده، نیروهایی درست متناسب با نیروهایی که از سوی این اجتماع دریافت کرده نیز به جامعه‌اش وارد می‌کند. بر طبق «عرف» این جامعه کار می‌کند، مالیاتش را می‌دهد و به قوانین احترام می‌گذارد، به‌طوری که همه چیز بر طبق یک الگوی پیشینی مستقر و مقبول همگان که به شکل «عادت» در فرد و همچنین به شکل «قانون» در جامعه جا افتاده، سامان یافته است. همین اصل بسیار مهم در طبقه اول خانه باروک نیز برقرار است که پس از عکس‌العمل فرد به عمل‌های برآمده از جامعه، هیچ «مازاد یا تنشی» در فرد باقی نمی‌ماند.

اما روشن است که در جامعه انسانی همیشه وضع به همین منوال نخواهد ماند. یعنی ناگهان یک «وقفه» در این وضعیت عادی امور رخ می‌دهد، به این دلیل که یک پاره-بژه در مواجهه با پاره-بژه دیگر از عکس‌العمل متناسب در مانده می‌شود و در نتیجه این پاره-بژه با یک پتانسیل غیرعادی فراتر از عمل‌های متقابل و متعارف در وضعیت شارژ می‌شود. یا به بیان دیگر، پاره-بدنی به وجود می‌آید که توسط محرکی توان آن افزایش یافته اما درعین حال این توان افزایش یافته، منجر به عمل نشده است. وقفه چیز جدیدی نیست، یعنی با وقفه مفهوم جدیدی به پاره-بدن‌ها و عکس‌العمل‌های متقابل آنها اضافه نمی‌شود. این نکته بسیار مهم است و این نکته مهم مؤید پایبندی به اصل درون‌ماندگاری^۳ در سرتاسر فرایند تکوین میل دلوزی است.

1. Puissance
2. Action
3. Immanence

با وقوع این وقفه، عمل دیگری به نام «ثبت»^۱ اتفاق می‌افتد. یعنی اثر این شدت یا شارژ غیرعادی در یک پاره-بژه که به عمل تبدیل نشده است، در سطح بالاتری حک می‌شود و بدین ترتیب طبقه دوم خانه باروک شکل می‌گیرد. درواقع طبقه دوم، یک امر ازپیش‌موجود نیست بلکه با خود عمل صعود و ثبت است که آغاز به شکل‌گیری می‌کند. به زبان ادبیات دلوزی اینجا یک سطح «مجازی»^۲ در حال شکل گرفتن است. سطحی که این شارژهای غیرعادی در قالب «شدت‌های محض»^۳ آنجا به ثبت می‌رسند. پس می‌توان گفت در طبقه اول یک اختلاف پتانسیل، یک «تفاوت محض»^۴ شکل گرفت که این ثبت در طبقه دوم «تکرار»^۵ آن است، طبقه دوم با تکرار این عمل ثبت است که شکل می‌گیرد (Deleuze, 1993: 23).

پس شهروند مثال ما در زندگی عادی با امور مختلفی در عمل و عکس‌العمل‌های متناسب دوطرفه است. اما این فرد ممکن است توسط دیگری - که می‌تواند یک فرد یا نهاد اجتماعی یا سیاسی و حقوقی جامعه‌اش باشد- تحقیر شود یا مورد اهانت قرار گیرد، اما نتواند رفتار متناسب نشان دهد، چون ممکن است چنین رفتاری جایگاه اجتماعی یا نمادین او را تهدید کند. خشم و احساس ناشی از این برخورد تحقیرآمیز به شکل یک پتانسیل اضافی در فرد ذخیره می‌شود. گویی فرد در یک لحظه با چیزی مواجه می‌شود که تمام آن قواعد عرفی و قوانین مستقر دیگر به کار نمی‌آیند. نوعی درماندگی^۶ از عمل یا وقفه خودش را نمایان می‌کند (دلوز، ۱۳۹۲: ۳۳۵). همین لحظه است که کل پاره-بدن فرد با یک توان غیرعادی شارژ می‌شود و لحظه‌ای پدید می‌آید که لحظه یک رخداد^۷ خواهد بود و دقیقاً در همین لحظه است که شدتی غیرعادی در سطح مجازی طبقه دوم خانه باروک نیز ثبت می‌شود. چنین عملی درواقع کنشی^۸ رخدادی است که هم‌زمان نوید برقراری یک نسبت تازه بین پدیدارها و اشیا یا همانا یک وضعیت تازه‌ای از امور را می‌دهد. نسبت‌های تازه میان امور، همان رخدادها یا تک‌بودگی‌های غیرشخصی در طبقه دوم خانه باروک هستند، درست

-
1. Actualization
 2. Virtual
 3. Pure Intensities
 4. Pure Difference
 5. Repetition
 6. Exhaustion
 7. Event
 8. Act

است که این شدت‌ها یا نسبت‌ها در یک سطح هستی‌شناسی متفاوت و مستقل وجود دارند اما درعین حال کاملاً درون‌ماندگار وضعیت‌اند و از یک جای لامکان بیرونی سرازیر نمی‌شوند. در وضعیت متعارف، خود^۱ فرد در قاب شرایط ازپیش‌تعیین‌شده و قابل‌انتظار مثلاً در چهارچوب سنت‌ها و نهادهای مستقر با دیگر افراد در کنش متقابل^۲ است و بر طبق همین رفتارهای سنجیده به تصویری از خود شکل داده است، اما با این مواجهه^۳ تروماتیک، این خود، درون خودش تا می‌خورد^۴ و یک‌جور خمیدگی^۴ یا «تمایل»^۵ پیدا می‌کند، این آغاز فرایند زایش «میل» یا ناخودآگاه نزد دلوز است (Deleuze, 1993: 22).

در مرحله آخر تکوین میل ناخودآگاه، سنتزی اتفاق می‌افتد که بر اثر آن همان شدتی که پیش از این ثبت شده است می‌تواند دوباره به طبقه اول، یعنی سطح آشوب‌ها بازگردد. این ویژگی هر رخداد محض است که مستقل از اراده آگاهانه، مثل یک تکانه سمج مدام بازمی‌گردد و آرامش آگاهی را برهم می‌زند، به طوری که فرد مثال ما هرچند آگاهانه مایل به این نیست که خشم و عصبانیت خود را بروز دهد، سماجت یا تقرر این خشمی که بروز و ظهور نیافته هر بار بازمی‌گردد و آرامش خودآگاهی فرد را برهم می‌زند. این مرحله سوم، نوعی بازگشت است، تأثیری که شدت‌ها یا رخدادهای محض بر روی ترکیب‌بندی‌ها یا پاره‌بدن‌های طبقه اول می‌گذارند و ترکیب‌بندی‌های امتدادی جدیدی تولید می‌کنند. ثبت سوم درواقع قسمی تحقق بخشیدن^۶ است که طی آن ترکیب‌بندی‌های اشتدادی^۷ یعنی همان رخدادهای محض در بازگشت خود به سطح شیزوکاتونیک^۸ اولیه طبقه اول^(۷)، پاره‌بدن‌ها را دوباره سامان می‌دهند و بدن‌های تازه‌ای به وجود می‌آورند. چنین فردی وقتی دست به عمل می‌زند، عملش به چشم دیگرانی که در وضعیت هستند عجیب، غیرقابل‌فهم و مبهم می‌نماید، چراکه عمل فرد در این مورد تحت تأثیر نسبت^۹ تازه‌ایی است که بین امور پدید آمده است (Deleuze & Guattari, 1983: 68-75). اینجاست که درواقع «عمل» به «کنش» تبدیل می‌شود.

1. Ego
2. Interaction
3. Folding
4. Flexure
5. Inclination
6. Effectuation
7. Intensive Compositions
8. Catatonic Schizophrenia
9. Ratio

این معنای فرد شیزوفرن در اندیشه دلوز است و درست به همین دلیل است که دلوز میان شیزوفرنی به‌عنوان بیماری و شیزوکاوی^۱ یعنی فرایند شیزوفرنیک میل به‌مثابه ثبت یک شدت و برگشت نهایی آن تمایز می‌گذارد. فرایند شیزوفرنی در معنای دوم، اصلاً مربوط به شخص خاصی نمی‌شود، بلکه یک فرایند غیرشخصی تولیدگر و میل‌گر است، تجربه‌ای غیرارادی است که بدن از آستانه‌های شدت گذر می‌کند و این فرایند به کلی با تجربه و ادراک محسوسات در حالت عادی متفاوت است (دلوز، ۱۳۹۲: ۴۱۲). این همان سنتزی است که فرایند دوباره سامان دادن یا بدنمند کردن پاره‌بدن‌ها را به انجام می‌رساند و بدن‌های امتدادی تازه‌ای می‌سازد که این بار با نسبت جدیدی که بین امور برقرار شده، ایجاد شده‌اند. بدین ترتیب رخدادی به وقوع پیوسته و محقق می‌شود. در ادامه می‌بایست پیامدهای این رخداد را در نظر داشت و به تمایز آن با حرکت‌های معمول توجه کرد.

۴- درک مفهوم رخداد و ماشین‌های میل‌گر دلوزی

پیشامدهای تصادفی که در سطح آشوبناک اولیه اتفاق می‌افتند، نوعی حرکت کردن را شکل می‌دهند، اما «حرکت» را با «تغییری» که به‌واسطه^۱ یک «رخداد» اتفاق می‌افتد، نباید اشتباه گرفت. حرکت کردن درواقع همیشه در یک نسبت معین و تثبیت‌شده‌ای جریان پیدا می‌کند که ابژه‌ها پیشاپیش با یکدیگر برقرار کرده‌اند. به بیان دیگر، حرکت کردن چیزی جز بالفعل کردن سایر امکان‌های^۲ یک وضعیت یا یک نسبت خاص از امور نیست. اما تغییر، چنان‌که خواهیم دید، نه حرکت و جستجوی امکان‌های تازه یک نسبت خاص از پیش موجود، بلکه به وجود آوردن و به ظهور رساندن یک نهفتگی مجازی^۳ است. در کنش تغییر، رخداد اتفاق می‌افتد و رخداد حقیقتی است که جای حرکت‌های پیشامدی را گرفته و نسبت تازه‌ای میان امور و چیزها برقرار می‌کند و از این طریق خود را محقق می‌سازد. امکان یک چیز به‌مثابه بالقوگی ارسطویی، پیشاپیش در غایت همان چیز مستتر است، اما نهفتگی مجازی دلوزی امری نیست که در ذات چیزها وجود داشته باشد، بلکه به قول دلوز همانند ابری کیهانی اطراف امر بالفعل را احاطه کرده است و طی یک رخداد خود را محقق می‌سازد (همان: ۶۱۹).

-
1. Schizoanalysis
 2. Possibilities
 3. Virtuality

درواقع با یک وقفه، یک پاره در یک «وضعیت حدی» خاص به‌مثابه وضعیت صوتی و نوری ناب قرار می‌گیرد، وضعیتی که الگوهای عادت از هم می‌پاشند و همهٔ امور شنیدنی و یا دیدنی گویی تبدیل به نور و صوت محض می‌شوند و این آغاز رخداد است. در نظر دلوز هر وضعیت امور، نتیجه و ساخته یک چنین رخدادی است و جهان نه مجموعهٔ وضعیت‌های امور که به شکل ثابتی همیشه وجود داشته و دارند، بلکه مجموعهٔ همین رخدادها است.

این بُعد شیزوکاوانه مفهوم دلوزی ماشین^(۸) است. ماشین‌ها در آنتی/دیپ با اندام‌های واقعی درست نمی‌شوند، ناخودآگاه دلوزی سطحی بر ساخته از این ماشین‌ها است، پس این ماشین‌ها را با بدن‌های امتدادی نباید اشتباه گرفت (Deleuze & Guattari, 1983: 42). بدن‌ها یا ترکیبی‌بندی‌های امتدادی، تحقق پیدا کردن همین شدت‌فعل‌ها یا ترکیب‌بندی‌های اشتدادی هستند که دلوز به آنها «ماشین‌های میل‌گر»^۱ می‌گوید. اینکه از نظر دلوز میل مؤد است به این خاطر است که در نهایت همین شدت‌ها یا ماشین‌های میل‌گر هستند که باز می‌گردند و بدن‌های تازه را تسخیر می‌کنند. پس در تحلیل نهایی اگر بخواهد آفرینشی اتفاق بیفتد باید هر سه مرحلهٔ تکوین میل پشت‌سر گذاشته شود (Ibid: 68).

۵- هذیان‌های شیزوفرنیک و لحظهٔ رخداد ادبیات

در برابر خوانش روان‌کاوانه ادبیات، دلوز و گتاری در شیزوکاوی واژگان و شیوهٔ تازه‌ای ابداع می‌کنند. آنها بیان می‌دارند که چیزی به نام «روان» وجود ندارد و هیچ فرد یا خود معیاری در کار نیست که موضوع مطالعه و هدف درمان قرار گیرد. پس در تحلیل شیزوکاوی روان تقدم ندارد بلکه همین اجزا یا پاره‌های غیرشخصی و متحرک^۲ هستند که تقدم می‌یابند. آنها می‌گویند خودِ روان‌کاوی اساساً پارانوئیک^۳ است، چراکه فرض می‌گیرد ساختارهای ثابتی مانند زبان، منطق و روان پیشاپیش وجود دارند، چیزی شبیه به دل‌بستگی پارانویایی به یک نظم بیرونی. دلوز و گتاری در عوض اعلام می‌دارند که حیات کلیتی واگرا و خلاقانه با اتصالاتی در حال افزایش است و شیزوکاوی نیز شیوه‌ای از اندیشیدن به زندگی است که به‌جای تبعیت از هنجار یا تصویر ثابتی از «خود» یک «خود در حال شدن» را مطرح و تحلیل می‌کند. در شیزوکاوی، دلوز ذیل ایدهٔ «آنتی‌ادیپ» شکل‌گیری ناخودآگاه را از تئاتر

1. Desiring Machine
2. Partial Object
3. Paranoid

خانوادگی روانکاوی خارج کرده و آن را با مناسبات تاریخی، اقتصادی و سیاسی گره می‌زند. اکنون عرصه تکوین میل یا ناخودآگاه دیگر نه خانه، بلکه کارخانه است. آغاز کردن از هذیان^۱ شیذوفرنیک در واقع آغاز کردن از خائوس جهان است. منطق هذیان یا روند ترکیب‌بندی هذیان در هسته فلسفه هنر و ادبیات دلوز قرار دارد. ما همیشه نسبت به جهان هذیان‌هایی داریم و ادبیات یکی از همین ترکیب‌بندی‌های هذیان ما نسبت به جهان است که در نزد دلوز صورت‌بندی هذیان شیذوفرنیک صرفاً در خانه و محصور در مثلث ادیپی پدر، مادر و کودک نیست (ibid: 274-276). دلوز و گتاری در برابر انسان پارانویایی روان‌کاوی فرویدی-لکانی، فرد شیذو^۲ را قرار می‌دهند. بدین ترتیب کار ماشین‌های میل‌گر دلوزی پر کردن فقدان پیش‌فرض گرفته‌شده در روان‌کاوی فرویدی-لکانی یا بازگردان امر کلی و جاودان در یک شکل و شمائل دیگر نیست، بلکه «تولید مستمر رخداد» یا آن شرایطی است که منجر به خلق «امر نو» شود (اسمیت، ۱۳۹۹: ۸۰۸).

گام بعد در پیشبرد بحث دانستن این نکته است که شکل‌گیری این ترکیب‌بندی‌های امتدادی جدید در روند تکوین میل دلوزی، هم می‌تواند در عرصه امور زبانی اتفاق بیفتد و هم در عرصه امور غیرزبانی (مانند عرصه هنرهای تجسمی، نقاشی، سینما و غیره). ماشین‌های ادبیات در فلسفه دلوز از جمله «ماشین‌های امتدادی زبانی» هستند. یعنی این هذیان‌های شیذوفرنیک را می‌توان به‌نوعی لحظه رخداد ادبیات نامید، لحظه‌ای که میل می‌خواهد بسط پیدا کند. «لحظه ادبیات»^۳، لحظه قرار گرفتن در همان وضعیت صوتی و نوری ناب است. درحقیقت لحظه آغاز سنتز ثبت که همیشه با یک ترومای جدایی و تحریک بیش‌ازحد همراه است. لحظه وقفه، یعنی لحظه‌ای که امکان مراوده با وضعیت به محاق می‌رود و دیگر نمی‌توان به تعامل معمول با وضعیت ادامه داد.

۶- کار ماشین‌های ادبیات: کنش، خلق تأثیرهای ناب و تک‌بودگی‌ها

دلوز و گتاری برای ساخت مفهومی درون‌ماندگار از میل که درعین حال بتواند تغییر را رقم بزند از مفهوم هم‌برآیندی^۴ ماشینی استفاده می‌کنند. هم‌برآیندی در نظریه شیذوکاوانه ناخودآگاه دلوزی یک ابداع تازه را صورت‌بندی می‌کند و مجموعه‌ای ناهمگن از چیزهایی را گرد هم

1. Delirium

2. Schizo

3. The Moment of Literature

4. Assemblage

می‌آورد که موجب یک کارکرد ویژه می‌شوند. یک هم‌برآیندی ماشینی مجموعه‌ای از بخش‌های ازپیش‌تعیین‌شده‌ای نیست که صرفاً گردآوری و سازماندهی می‌شوند تا ساختاری ازپیش‌تصورشده را محقق سازند، بلکه به وجود آمدن آن کاملاً خصلت رخدادی دارد. یعنی تمامی اجزای آن در اثر یک رخداد به یکدیگر چفت‌وبست پیدا کرده، پیوند می‌خورند. هم‌برآیندی‌های ماشینی مفاهیمی استعاری نیستند بلکه واقعیت دارند و با کارکرد خود تعریف می‌شوند (Colebrook, 2002: 95). ماشین همان کاری است که انجام می‌دهد. ماشین‌ها هیچ غایت یا مرکز سامان‌بخش یا سوژکتیویته‌ای ندارند و چیزی جز اتصالاتی که ایجاد می‌کنند و تولیدی که به وجود می‌آورند، نیستند. یک ماشین فراشد دائمی شدن به چیزی جز خود است. در هستی‌شناسی ماشینی دلوز هر ماشین تنها در نسبت و رابطه با سایر ماشین‌ها کار می‌کند و سیلان مادی جاری در جهان که همانا سیلان میل است بر هستی جهان تقدم دارد و سازنده آن است. میل همچون قدرت بر سازنده و ماشین‌ها محل تقاطع این سیلان‌ها هستند، پس ماشین‌ها نوعی عامل ارتباطی هستند که جایگزین «ذات» نزد فیلسوفان دیگر می‌شوند، دلوز به‌جای ذات چیزها و «حاقّ امور» و «شیءِ درخود» فلاسفه، از اتصال‌ها، انفصال‌ها، گسیختن‌ها و پیوندهایی صحبت می‌کند که سازنده ماشین‌ها هستند.

برای درک بهتر کار ماشین‌های ادبی باید به دو تمایز اساسی میان مفاهیمی که گفته شد به‌طور روشن‌تری توجه کرد: تفاوت میان حال‌ها و تأثیرهای ناب و تفاوت میان عمل و کنش. همان‌طور که ذکر شد، شارژ غیرعادی گیرافتاده در یک پاره، همان چیزی است که دلوز به آن «توان» می‌گوید. یک توان غیرمتعارف که وقتی ظهور و بروز پیدا کند می‌تواند تبدیل به «کنش» شود و تغییر را رقم بزند. پس عمل همان رفتار متقابل و قابل‌پیش‌بینی است که در حالت عادی از فرد انتظار می‌رود، اما کنش آن رفتار برخاسته از رخدادی است که می‌تواند نسبت تازه و وضعیت نویی را رقم بزند. در اندیشه دلوز، عمل برخاسته از انواع‌واقسام علیت‌ها است، همچون علیت‌های طبیعی، روان‌شناختی، ساختاری و نهادی که هرچند موجب یک حرکت در یک وضعیت می‌شوند، تغییری را سبب نمی‌شوند. برای مثال فرد کاری را انجام می‌دهد که به‌لحاظ روان‌شناختی برایش آرامش بیاورد یا به‌لحاظ طبیعی غریزه‌ای را پاسخ دهد، یا به‌لحاظ ساختاری و نهادی نقشی را که اجتماع به عهده‌اش گذاشته برآورده سازد. اما کنش در واقع عملی است که از هرگونه علیت آزاد است. شرط رسیدن یک فرد به کنش‌گری، قرارگیری آن فرد در یک «وضعیت صوتی و نوری ناب» است، وضعیتی که آن فرد ناتوان از انجام «عمل» است و ناگزیر

توانی پیدا می‌کند که اگر آن توان محقق شود «کنشی» را ایجاد خواهد کرد. ادبیات از طریق تولید تأثیرهای ناب - و نه به جریان انداختن حال‌ها یا ادراکات معمول - و درنهایت مرئی کردن تک‌بودگی‌های غیرشخصی می‌تواند فرد را در یک چنین وضعیتی قرار دهد و کنش را رقم بزند. کنشی که وضعیت مستقر را به مخاطره می‌اندازد.

پس کار ادبیات یا ماشین ادبی به تعبیر دلوز، ایجاد تغییر یا «رخداد»^(۹) است. دلوز در جستاری که در ۱۹۷۰ به کتاب پروست و نشانه‌ها افزود، تصریح کرد که ماشین ادبیات ماشینی است که آن نیروهایی را مرئی می‌سازد که به‌طور طبیعی، عادی یا عرفی در وضعیت نامرئی هستند. تک‌بودگی‌ها همان نیروها یا رخدادهای استعلایی راستین‌اند، آنها به‌هیچ‌وجه فردی و شخصی نیستند اما پیدایش اشخاص و افراد را موجب می‌شوند و فعلیت می‌بخشند (Deleuze, 2000: 145-147). ادبیات باید ما را از نظم درک مشترک امور دور کند و به آشوب همین تک‌بودگی‌ها برساند. کار اصلی ادبیات از نظر دلوز در واقع «تشخیص» تک‌بودگی‌ها است.

برای مثال در رمان مسخ کافکا آنچه به‌عنوان تک‌بودگی و به‌صورت غیرشخصی و پیشافردي وجود دارد، مصدر «مسخ شدن» است. این «مسخ شدن» که گویی در فضا به‌شکلی پخش و منتشر حضور دارد یک تأثیر ناب است و شخصیت گرگور زامزا درواقع به این تک‌بودگی، بدن می‌بخشد (Deleuze & Guattari, 1986: xi)؛ یا همان‌طور که شاعر فرانسوی ژو بوسکه^۱ گفته است: «زخم من پیشاپیش از من وجود داشته است و من به دنیا آمدم تا تن‌دارش کنم» (Deleuze, 1997: xxix). یک اثر ادبی به میزان تأثیرهایی که ایجاد می‌کند ارزش و اهمیت پیدا می‌کند و البته از آنجایی که ادبیات از زبان استفاده می‌کند باید از دلالت‌ها و بازنمایی‌های زبانی پرهیز کند تا بتواند «تأثیرهای ناب» را پدید آورد. پس تأثیرات ناب در تک‌بودگی‌شان یعنی در حالت غیرشخصی و جدا از بدن‌هایی که آنها را تجربه می‌کنند، تجربه‌هایی حسی هستند که از نظام‌های سامان‌بخش بازنمایی رها شده‌اند. تأثیر ملال و بیهودگی در آثار کامو یا تأثیر شرم و شکوه در آثار تی. ئی. لارنس یا تأثیر ترس و بهت‌زدگی «حیوان شدن» در آثار کافکا در حالت تک‌بودگی‌شان تجربه می‌شوند، یعنی ما در اینجا نه با افراد تنها یا منزوی، بلکه با خود ملال، تنهایی یا ترس به‌گونه‌ای

1. Joë Bousquet (1897-1950)

غیرشخصی مواجه هستیم. آفرینش تأثیرهای غیرشخصی، نظم تجربه روزمره را به هم می‌زند به طوری که در محتوای وضعیت موجود واژه‌ای برای بیان آنها وجود نخواهد داشت (یعنی همان وضعیت درماندگی در روند تکوین میل خانه باروک). تأثیرات و حس‌های ناب از بدن‌هایی که آنها را تولید کرده‌اند یا دریافت و تجربه می‌کنند آزاد هستند، کار ادبیات جدا کردن تأثیرها از موقعیت‌ها و خاستگاه‌های آشنا و مورد انتظار آنها است. در عقیده عام، گویی محدوده‌ها و موقعیت‌های احساس‌هایی نظیر ترس، بیزاری، خشونت یا ملال پیشاپیش تعیین شده است و هر امر نو و تازه‌ای بر طبق این الگوی بازنمایانه فهم به «این‌همانی»^۱ تحویل می‌شود. بدین ترتیب، معنا یا کارکرد اصلی نظریه‌ی بازنمایی، ادیپی کردن میل، یا به بیان دیگر، تقلیل دادن و مهار کردن امر تازه به محدوده‌های شناخته‌شده قبلی است (اسمیت، ۱۳۹۹: ۴۷۵). در هر مورد، مفسر یا منتقد ادبی یا روان‌کاو خواهد گفت این‌همان بیگانگی یا ترس از تنهایی شناخته شده است، و با گفتن جملاتی از این دست گویی انتظار دارد، افراد در یک حدومرز شناخته‌شده‌ای بترسند یا احساس تنهایی کنند.

بدین ترتیب در نظر دلوز میل ورزیدن یعنی تحقق توانی که فرد را تسخیر کرده است، و ادیپی شدن میل یعنی جدا کردن فرد از توانش و از کاری که یک بدن می‌تواند انجام دهد^(۱۰). چراکه تأثیرها و ادراک‌هایی که توسط ادبیات تولید می‌شوند چیزی فراتر از حدود بدن‌اگرستانس‌مقوم یک فرد را به او تحمیل می‌کنند. چیزی فراتر از طاقت و تصور به نام «توان» که می‌تواند آن قدرت‌های زبانی‌ای را که به ارتباط و بازنمایی محدود شده‌اند براندازد. اینجاست که زبان بدل به صدا یا زبانی بیگانه می‌شود که اگرچه از واژگان معمول استفاده می‌کند، تأثیرات نابی را موجب می‌شود که از محدوده‌های زبانی نیز در می‌گذرند. تأثیرات ادبی نوعی لکنت و اختلال در زبان و برهم‌زننده سنت‌های جاافتاده هستند و پیش از آنکه وسیله‌ای برای بیان هویت‌های جاافتاده باشند، ابزاری برای آفرینش هویت‌های تازه‌اند.

پس دلوز و گتاری هم‌برآیندی‌های ادبی را مجموعه‌ای از تک‌بودگی‌ها و ویژگی‌هایی می‌دانند که از جریان زندگی برگرفته شده‌اند اما درعین حال می‌توانند «نسبت استعلایی تازه‌ای» از امور و چیزها را رقم بزنند و کارکردی نو در وضعیت ایجاد کنند. ماشین‌های میل‌گر دلوزی درواقع ماشین‌هایی از اساس خراب هستند، ماشین‌هایی که پیوسته انفصال‌ها و اتصال‌های تازه پیدا

می‌کنند و این شیوه کارکرد آنهاست. ماشین‌های ادبیات مکان‌های خاص «شدن» هستند و همواره علیه وضعیت ثابت امور به کار می‌افتند.

۷- ادبیات به‌مثابه تعرض و خلق خطوط گریز

خط گریز^۱ یک مفهوم متافیزیکی است و آنچه در این مفهوم اهمیت دارد این است که رویکردی اساساً ضد تفسیری به متن است. تجربه‌گرایی دلوزی در مقابل انواع سنت‌های تفسیر متن ادبی و هرمنوتیکی قرار می‌گیرد و به معنای آزمون‌گری یا به‌کار انداختن اثر ادبی است. بدین ترتیب فهم اینکه یک ماشین ادبی چگونه کار می‌کند، در گرو دانستن مفهوم آزمون‌گری استعلایی^۲ دلوزی است. ماشین ادبیات، ماشین ارجاع، تفسیر و یادآوری و به یک معنا ماشین بازنمایی نیست. ماشین ادبیات یک همانند سایر ماشین‌ها در نظر دلوز یک ماشین تجربی است و پیش از هر چیز باید کار کند و کار کردن یا آزمون‌گری و تجربی بودن به معنای ایجاد اتصال‌ها و انفصال‌های تازه در یک هم‌برابری است به‌طوری‌که تغییر تازه‌ای را ایجاد کند.

ادبیات گریز ما را به تک‌بودگی‌های غیرشخصی می‌رساند. امر شخصی در فلسفه ادبیات دلوز به معنای پرداختن به سوژکتیویته بیان فردی، همچون روان‌رنجوری یا ذوق و سلیقه نویسنده یا روان‌کاوی شخصی او، اساساً مردود شمرده می‌شود. بردن ادبیات به سمت بازگویی خاطرات شخصی، دادگاه‌های شخصی یا به‌قول خود دلوز، در کتاب *گفتگوها* و مقاله «درباره برتری ادبیات انگلیسی-آمریکایی»، جستجو و ردگیری گناهان کوچک زشت و درون‌مایه‌های کسالت‌بار زندگی شخصی افراد، جایی در این رویکرد به فلسفه ادبیات ندارد. از این‌روست که بیان ادبی یا به تعبیری ادبیات، خاطره‌نویسی نیست و از نظر دلوز خاطره بن‌بست میل است (Deleuze & Parnet, 2007: 36). زیرا خاطره ماشین بازگشت و این‌همانی است و راه هرگونه میل‌ورزی به معنای خلق احساس‌ها و ادراک‌های نو را با توسل به «اصل واقعیت» خاطره مسدود می‌سازد. مگر اینکه خاطره همچون یک تگه و قطعه‌ای از ماشین ادبی به سایر قطعات

1. Line of Flight

2. Transcendental Experience

در وضعیت متصل شود و یک اثر تازه‌ای به وجود بیاورد که در این صورت مسلّم است که اصل وفاداری به واقعیت خاطر، نقض می‌گردد.

خط‌گریز ادبی یا خط‌رهایی در ادبیات یک بُعد بسیار کنش‌گرایانه دارد و به معنای گریزهای فردی و شخصی در یک وضعیت نیست، گریز به معنای جا گذاشتن و فراتر رفتن از هویت خود است، گریز به معنای خارج از خود رفتن است و این از خود خارج شدن به معنای کنار گذاشتن مسئولیت‌ها و پناه بردن به خیال یا انواع عرفان‌های مدرن نیست. در گریز، ما از یک هویت به هویت دیگر «حرکت» نمی‌کنیم، یا همان هویت قبلی را در فرم تازه‌ای تکرار نمی‌کنیم. بلکه هدف این است که از چنگال این هویت‌بخشی‌هایی که همه امکان‌های بنیاد استعلایی مستقر هستند فراتر رویم و مبنای استعلایی تازه‌ای خلق کنیم. اینجا درست جایی است که ادبیات مهم می‌شود. برای مثال آنچه از پرداختن به سیاست، دین و حتی علم انتظار می‌رود آن است که یک نوع خط‌مشی، خط‌هویی و اعتقادی به افراد ببخشند که در نهایت این هویت‌ها، فرد را در یک جایگاه نمادین تثبیت کند و از آنجا با دیگران در تعامل قرار دهند. اما ادبیات واقعی به معنای «نویسنده‌شدن»، قرار نیست هویتی به ما ببخشد. «نویسنده» شدن از دید دلوز هدف نهایی ادبیات نیست. نویسنده، هویت یا جایگاه نمادین نویسنده‌گی ندارد یا دست‌کم بدین منظور ادبیات را نمی‌آغازد و بدان نمی‌پردازد، بلکه برای دلوز «نویسنده‌شدن» به‌مثابه قسمی «شدن» است که ورای هویت‌های پذیرفته‌شده و ورای تلقی عمومی از «کسی بودن» و «به جایی رسیدن» و در نهایت ورای هر هویتی می‌رود. نویسنده‌گی ترسیم خطوط گریزی واقعی است، خطوطی که ما ناگزیر از دنبال کردن آنها می‌شویم، درحقیقت این ماشین ادبی است که ما را به درون این خطوط می‌کشاند و در آنها گرفتار می‌کند. نوشتن راستین، «شدن» است، ولی هرگز به معنای کسب هویت «نویسنده» شدن نیست. نوشتن، چیز دیگری شدن است. روند تفاوت‌یابی درون‌ماندگار خود «امر نوشتن» است.

یک ماشین ادبی با همین خطوط گریزهایی که ایجاد می‌کند، تا حد زیادی می‌تواند ساختار ارگانیک بدن انسانی و همین‌طور انواع بازنمایی‌های هویتی، اجتماعی، روان‌شناختی آن را پشت‌سر گذارد و کار دیگری صورت دهد. به بیان دیگر، متن ادبی همچون نوعی تعرض به خواننده است. ادبیات چیزی است که بر سر خواننده می‌آید و این شامل آن نیروی مرموزی هم می‌شود که نویسنده را به نوشتن وادار می‌سازد یعنی شرم از انسان بودن^(۱۱). البته در همین جاست که

ماشین‌های مهار نیز در قالب انواع ماشین‌های اجتماعی، در سطح فرد و در سطح اجتماعی-سیاسی به کار می‌افتند، اما در صورتی که این شارژ بی‌سابقه در فرد منجر به تغییری شود، یک نوع تغییر بنیادین استعلایی-به معنای بالفعل شدن یک امر نهفته (مجازی)- رخ خواهد داد. در فلسفه ادبیات دلوز، خواندن یک اثر و این چنین در معرض تعرض قرار گرفتن به معنای صحنه‌گذاری بر تأثیرهای نابهنگام آن است (Colebrook, 2002: 106) و این قابلیت اثر ادبی است که نه تنها آن زمینه استعلایی را که عرف جهان ماست افشا می‌سازد، بلکه قادر است ما را به ورای همه زمینه‌ها، به آشوب جهان ببرد.

۸- نتیجه‌گیری

از نظر دلوز در مواجهه با اثر ادبی در کل دو راه عمده بدفهمی وجود دارد: یکی خوانش ادیپال^۱ روان‌کاوی فرویدی-لکانی و دیگری خوانش الهیاتی آمتن، خواه الهیات مثبت همچون انواع عرفان‌های نو به‌مثابه کشف امر رازآمیز و پنهان در پس پرده جهان یا الهیات منفی به‌مثابه الهیات شکست، یعنی پذیرش منفعلانه و غریبانه و نوستالژیک فقدان هرگونه امر استعلایی در واقعیت جهان، و در نتیجه فهم ادبیات به‌منزله سوغ، فقدان و خاطره.

پروژه فلسفه ادبیات دلوز را می‌توان قسمی مفصل‌بندی بین ادبیات و فلسفه نامید. دلوز با از کار انداختن پرسش‌های متعارف و سودانگاران‌های که از فایده ادبیات در جهان ما می‌پرسند، می‌کوشد نشان دهد که ادبیات با ما و زندگی‌مان چه می‌تواند بکند. او با شناسایی و افشای انواع گوناگون استعلا و نقد نظریه بازنمایی در فلسفه و ادبیات، «منطق تکوین میل» خود را در مقابل «مفهوم میل در سنت روانکاوی» قرار می‌دهد.

فلسفه ادبیات نزد دلوز همچنین به‌نوعی منطق تکوین امر ادبی به‌مثابه یک «رخداد» است، یعنی نه اعمال قالب‌ها و مفهومی‌های فلسفی به ادبیات بلکه برعکس بیرون کشیدن تأثیرات و ادراک‌های ناب تازه از دل آثار ادبی و گذر دادن آن به فلسفه به‌منظور توان بخشیدن به آن. پرداختن به این موضوع که اگر فلسفه به معنای خلق مفاهیم تازه است این آفرینش در مواجهه با آثار ادبی است که می‌تواند رخ دهد و به فعلیت برسد. در این نگاه ضدتفسیری به متن ادبی،

1. Oedipal
2. Theological

دلوز زیباشناسی را به شی‌زوکاوی به‌مثابه منطق تکوین میل درون‌ماندگار پیوند می‌زند. کار ادبیات بردن خواننده است به «وضعیت شی‌زو» و بخشیدن توانی به او که تاکنون سابقه نداشته است. وضعیت شی‌زو وضعیتی است که در آن دیگر تمامی هویت‌هایی که فرد را به خودش می‌شناساند، مخدوش می‌شود و این آغاز رهایی سوژه‌های منقادشده است. دنبال کردن خطوط گریز چیزی نیست جز میل ورزیدن، وفاداری به میل و توانی که فرد را تسخیر کرده است. این همان حرکت منجر به تغییر و قلمروزدایی فرد شی‌زو است، نوعی جابجایی ایللیاتی و کوچ‌رو^۱ که مرز محدوده‌های عرفی برای ادراکات و احساسات را در می‌نوردد.

نویسنده بزرگ ادبی قبل از هرچیز هنرمندی است که تأثیرهای ناشناخته یا شناسایی‌نشده را ابداع می‌کند و آنها را چون «شدن» شخصیت‌هایش آشکار می‌سازد. تأثیرهای ناب از حال‌های معمول یک شخصیت فراتر می‌روند. ادبیات به این تأثیرهای نهفته یک بدن، یک زندگی، یک دنیا می‌بخشد. از اینجاست که در مواجهه با هر اثر ادبی باید پرسید که تک‌بودگی‌های ناب آن ماشین ادبی خاص کدام‌ها هستند. این است پرسش محوری رویکرد دلوزی به متن و ادبیات. مثلاً آن‌گونه که خود دلوز نشان می‌دهد، شخصیت‌های توماس هاردی یک سوژه نیستند، بلکه مجموعه درهم‌تنیده‌ای از ادراکات شدید و حسیات متغیر هستند که نوعی فرایند «فرد شدن» را از سر می‌گذرانند بدون اینکه تن به انقیاد «سوژه شدن» دهند. این مجموعه‌ها یا ترکیب‌بندی‌های تازه در امتداد خطوط تقدیرشان و تا انتهای آن حرکت می‌کنند و پیش می‌روند و همچون خطوط گریزی عمل می‌کنند که از این قلمروهای ازپیش‌تعیین‌شده می‌گریزند. فلسفه ادبیات دلوز در واقع فرایند شی‌زوفرن‌سازی ادبیات است. فرایند شی‌زوفرنی شدن یک فرایند جدی است که هویت سوژه در آن منحل می‌شود و جهان آشوب مجازی از میان آن می‌گذرد. پس در یک کلام، آزمون‌گری دلوزی در ادبیات به معنای بررسی مفصل‌بندی‌ها^۲ اتصالات متن ادبی و اجزای آن به یکدیگر و با جهان خارج است، ادبیاتی که همواره رادیکال و انقلابی است چراکه پای امر نو را از مجرای امر خارج به وسط می‌کشد. ادبیات دلوزی، آفرینش تأثیرهایی است که جهان‌های دیگری را می‌گشایند و با آفرینش همین تأثیرها، امر نهفته یا مجازی را از فعلیت‌یابی‌هایش جدا می‌کند و کاری می‌کند تا اعتبار و

1. Nomadic

2. Articulation

وجود مستقلی از آن خود داشته باشد. ادبیات دلوزی نوعی خیانت است، خیانت به تمامی مکانیسم‌های مهار میل که وعده انواع و اقسام هویت‌ها را به ما می‌دهند. در رمان مویی دیک اقیانوس، در *خانم دالووی* شهر و در *لورنس عربستان* صحرا تک‌بودگی‌های غیرشخصی نابی هستند که ظهور پیدا می‌کنند و از سوژه‌ها یا روایت‌هایی که آنها را فعلیت می‌بخشند، رها می‌شوند. پیامد نهایی و رهایی‌بخش وفاداری به این میل ایجابی و درون‌ماندگار در فلسفه دلوز، امکان به وقوع پیوستن ادبیاتی راستین است که به «کنش» بیانجامد، نه ادبیاتی سوگوار و واکنشی که تنها اجساد امور متعال ساخته‌شده پیش از این را بازنمایی کند و حول فقدان یا در پی زنجیره دال‌های بی‌پایان (به تعبیر لکانی) بگردد و صرفاً در پی زیباشناسانه کردن شکست متافیزیکی تمامی صورت‌های استعلایی پیشین باشد.

پی‌نوشت

- ۱- Claire Parnes روزنامه نگار فرانسوی که چندین گفتگو، از جمله مصاحبه‌ای ۸ ساعته به نام «الفبای دلوز» درباره مفاهیم فلسفی دلوز با او انجام داده است.
- ۲- ریزوم در تفکر دلوز درمقابل تمثیل درخت دانش دکارتی قرار می‌گیرد. ریزوم در همه جهات می‌تواند رشد کند و هیچ اصل و ریشه و جهت تعیین‌شده و قابل‌پیش‌بینی و انتظاری برای حرکت و رشد ندارد.
- ۳- البته باید به تمایز میان یک ساحت استعلایی (A Transcendental Field) که جریان محض آگاهی غیرسوبژکتیو و غیرشخصی است و امور متعالی سه‌گانه یا همان امور استعلایی نزد دلوز یعنی «سوژه، ابژه و مفهوم» که خود برساخته یک فهم خاص از ساحت استعلایی هستند، توجه داشت.
- ۴- تفاوت‌یابی یا تفاوت‌گذاری به معنای فرایند متفاوت شدن یک شیء با خودش است، به بیان دیگر فعلیت یافتن امر نهفته یا مجازی است.
- ۵- شاید بتوان این طرح شماتیک دلوزی را در برابر طرح شماتیک لکان برای درک و توضیح میل قرار داد. یعنی همان طرح معروف سه حلقه‌ای گره برومه‌ای (Borromean Knot) که او به‌وسیله آن درهم‌تنیدگی و نسبت میان سه ساحت امر خیالی، امر نمادین و امر واقع را نشان می‌دهد.
- ۶- به تناسب پیشرفت بحث در این مقاله از عبارات‌های مشابه دیگری مثل پاره-بدن‌ها یا ترکیب‌بندی‌های امتدادی (Extensive Composition) برای این ذرات استفاده می‌شود.

- ۷- اسکیزوفرنی کاتاتونیک دلوزی یا به بیان فرویدی رانۀ مرگ. ماندن در این سطح هیچ آفرینشی را صورت نمی‌دهد. مثال بارز آن همان سکوت یازده‌ساله دوران جنون نیچه است، حالتی که خود نیچه در جنونش در اواخر عمر به آن گرفتار آمده بود.
- ۸- ازطرفی مفهوم ماشین، بُعدی هستی‌شناسانه در فلسفه دلوز دارد که به‌لحاظ تاریخی با مسئله ارتباط کل و جزء پیوند می‌یابد. این پرسش هستی‌شناختی که اشیا یا چیزها چه هستند و چطور یک کل را تشکیل می‌دهند و چه ارتباط و نسبتی میان امر جزئی و این کل تشکیل‌شونده برقرار است. یکی از مفاهیمی که دلوز می‌سازد تا با حفظ شرط درون‌ماندگاری فلسفه به این مسئله پاسخ دهد، مفهوم ماشین است.
- ۹- البته باید به تفاوت رخداد دلوزی با رخداد در نزد سایر فیلسوفان فرانسوی همچون آلن بدیو توجه داشت. برای این منظور نک. شیدا، ۱۳۹۵.
- ۱۰- اشاره به جمله مشهور اسپینوزا با این مضمون که هیچ‌کس نمی‌داند یک بدن چه کارهایی می‌تواند انجام دهد.
- ۱۱- «شرم از انسان بودن» آن نیرویی است که از نظر دلوز برای نوشتن کافی است. شرم از انسان بودن بدن بخشیدن به آن نیروی تکنیک‌های است که «باید کاری کرد».

منابع

- آرین، آریتا. (۱۳۹۴). «گریز از ساختار ادیبی در هملت». *نقد زبان و ادبیات خارجی*، (۱۵): ۷۷-۱۰۹.
- اسمیت، دانیل وارن. (۱۳۹۹). *فلسفه دلوز*، ترجمۀ محمدجواد سیدی. تهران: علمی و فرهنگی.
- دلوز، ژیل. (۱۳۹۲). *یک زندگی*، ترجمۀ پیمان غلامی و ایمان گنجی. تهران: زاوش.
- دلوز، ژیل. (۱۳۹۶). *انتقادی و بالینی*، ترجمه زهره اکسیری، پیمان غلامی و ایمان گنجی. تهران: بان.
- شیدا، مجتبی. (۱۳۹۵). «رخداد تئاتر در فلسفه آلن بدیو». *نشریه فلسفه تحلیلی*، (۳۰): ۱۴۷-۱۷۰.
- صدرالحافظی، علی و محمدرضا ریخته‌گران. (۱۳۹۷). «دلوز: ماشین میل و ترکیب‌های آن». *فلسفه*، ۴۶: (۱): ۹۷-۱۱۵.
- گودرزی، حجت و سعید اسدی. (۱۳۹۹). «بازخوانی دلوزی داستان «مدونای آینده» در پرتو منطق احساس و ادبیات اقلیتی». *مطالعات ادبیات تطبیقی*، ۱۴(۵۴): ۷۷-۹۶.
- ممبینی، سجاد. (۱۴۰۰). «میل و جامعه: درباره‌ی دو نوع اقتصاد میل در لکان و دلوز». *غرب‌شناسی بنیادی*، ۱۲(۲۴): ۲۳۷-۲۶۴.

Colebrook, C. (2002). *Gilles Deleuze*, New York: Routledge.

Deleuze, G. (1990). *Expressionism in Philosophy: Spinoza*, New York: Zone Books.

- Deleuze, G. (1993). *The Fold: Leibniz and the Baroque*, (Trans.) Tom Conley. London: Athlone.
- Deleuze, G. (1997). *Essays: Critical and Clinical*, (Trans.) Daneil Smith and Micheal Greco. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Deleuze, G. (2000). *Proust and Signs*, (Trans.) Richard Howard. London: Athlone.
- Deleuze, G. and Guattari, F. (1983). *Anti Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*, (Trans.) Robert Hurley; Mark seem and Helen R. Lane. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Deleuze, G. and Guattari, F. (1986). *Kafka: Toward a Minor Literature*, (Trans.) Dana Polan. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Deleuze, G. and Guattari, F. (1994). *What Is Philosophy?*, (Trans.) Hugh Tomlinson and Graham Burchill. London: Verso.
- Deleuze, G. and Parnet, C. (2007). *Dialogues II*, (Trans.) Hugh Tomlinson & Barbara Habberjam. New York: Columbia University Press.

روش استناد به این مقاله:

شیدا، مجتبی؛ شمس‌الملوک مصطفوی و شهلا اسلامی. (۱۴۰۱). «پیامدهای منطق تکوین میل درون‌ماندگار در فلسفه ادبیات ژیل دلوز». *نقد و نظریه ادبی*، ۱۴(۲): ۲۱۱-۱۸۹. DOI:10.22124/naqd.2023.24389.2452

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Naqd va Nazaryeh Adabi (Literary Theory and Criticism)*.

This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

